

PIKLER GYÖRGY:

DECENTRALIZÁLNI KELL A STATISZTIKAI MUNKÁT

1.

Mint a szocializmus építésének minden kérdésében, úgy a számvitel, az ellenőrzés és a statisztika kérdéseiben is a Szovjetunió példáját és tapasztalatait kell felhasználnunk — Lenin és Sztálin tanításait követnünk. A szocialista számvitelt, az ellenőrzés megszervezését, a statisztikát Lenin és Sztálin fontos, alapvető feladatnak tekintik. Lenin ismételten és különösen élesen veti fel a kérdést: „A mindenre kiterjedő általános, egyetemes számvitel és ellenőrzés... ebben van a szocialista átalakulás lényege.”¹ „Egyetlen termék, egyetlen font gabona sem maradhat ki a számvitelből, mert a szocializmus mindenekelőtt számvitel.”² „A szocializmusban az ellenőrzés, a számvitel általános, mindenre kiterjedő, mindenütt jelenlévő és megvesztegethetetlen lesz.”³

A számvitelnek tehát „mindenre kiterjedőnek és mindenütt jelenlévőnek” kell lennie a szocialista (és a szocializmust építő) társadalomban. Minthogy a statisztika része a számvitelnek, nem kétséges, hogy e követelés a statisztikára is érvényes. Erről szól Sztálin elvtárs: „... a számvitel pedig elképzelhetetlen statisztika nélkül. A számvitel statisztika nélkül egyetlen lépéssel sem juthat előre.”⁴

Tehát a statisztikának is „mindenre kiterjedőnek, mindenütt jelenlévőnek” kell lennie; — a statisztikára, mint a vezetés, az építés eszközeire, mint a harc fegyverére mindenütt szükség van, ahol operatív munka folyik. Lenin szerint: „A statisztika a kapitalista társadalomban kizárólag 'hivatalos személyek' vagy szakemberek szűk körének volt a dolga, — nekünk be kell vinnünk a statisztikát a tömegek közé, népszerűsíteni kell, hogy a dolgozók fokozatosan megtanulják, hogy maguk értsék meg és lásák, hogyan és mennyit kell dolgozniuk, hogyan és mennyit lehet pihenniük, hogy az egyes közösségek gazdálkodása, üzleti eredményeinek összehasonlítása az általános érdeklődés és tanulmányozás tárgyává váljék.”⁵

2.

Nézzük meg, hogy a számvitelre és ezen belül a statisztikára, mint a számvitel egyik ágára, vonatkozó tanításoknak, követeléseknek a nálunk, Magyarországon fennálló rendszer, elvben mennyiben felel meg. („Elv-

¹ Lenin: Válogatott művek, II. kötet, Szikra, Budapest, 1949, 297. old.

² Lenin Művei, XXII kötet, 450. old., oroszul.

³ Lenin Művei, XXI kötet, 207. old., oroszul.

⁴ Sztálin Művei, 6. kötet, 214. old., oroszul.

⁵ Lenin: Válogatott művek, II. kötet, Szikra, Budapest, 1949, 381–382. old.

ben“ annyiban, amennyiben a rendszeren belül meglévő hibákkal, hiányosságokkal, ha lényegesek is, ha kárt és zavart okoznak is és ha kiküszöbölésük még sok időt és munkát is fog igénybevenni — mert nem elvi jelentőségűek, nem kívánunk foglalkozni.) Meg kell állapítanunk, hogy a statisztika, bár egyrészt bizonyos értelemben valóban „mindenre kiterjedő és mindenütt jelenlévő“, — másrészt a lenini-sztálini követelményeknek egész statisztikai rendszerünk mégsem felel meg. Mindenre kiterjedő és mindenütt jelenlévő abban az értelemben, hogy a statisztikai adatok folyamatos szolgáltatása kötelező és megvan a szocializmus építésének minden területén és megtörténik ennek megfelelően az adatok begyűjtése és feldolgozása is. Azonban azért, hogy az adatok összesítése, rendszerezése, csoportosítása — vagyis: elemző, kiértékelő feldolgozása központilag történjen, a statisztika használata nem válik általánossá, nem mindenütt használják az operatív szervek munkájuk kiértékelésénél.

3.

Az adatok összesítése, összevonása, rendezése, csoportosítása és kiértékelése a statisztikai munka legfontosabb része.

A szocialista statisztika feladata, hogy a társadalmi és gazdasági jelenségeket a valóságnak megfelelően, vagyis — ami ezzel egyértelmű — dialektikusan: teljességükben, fejlődésükben, összefüggésükben szemlélje és szemléltesse. „Az adatbevallásoknak és feljegyzéseknek tömege még nem statisztika, ez csak annyiban tartozik a statisztikához, mint az építkezés helyén felhalmozott téglá, gerenda, cső és egyéb építkezési anyagkészletek a jövőendő épülethez, amelyet ezekből az anyagokból fognak felépíteni“,⁶ — írja egy helyen A. A. Kaufman orosz statisztikus. Osztroumov szerint: „A statisztikai megfigyelés eredményeképpen nyert anyagot egy téglarakáshoz lehet hasonlítani, amelyből még karcús épületet kell emelnünk.“⁷ A feladat az, hogy a néha sokszázezer, esetleg sokmillió adathból olyan áttekinthető, nem nagy terjedelmű kimutatásokat, táblákat — tehát sűrített, összesített, kivonatot — készítsünk, amelyek a lényegét fejezik ki: azokat az összefüggéseket, amelyek az osztályharc, a szocializmus építése szempontjából fontosak. „A statisztika nem állhat több lepedőnagyságú, senkit sem érdeklő, számokkal teleírt kimutatásból — írja Krilov szovjet akadémikus —, hanem negyedív papíron úgy kell összesíteni és mindjárt egymással összehasonlítani e számokat, hogy ne csak azt lehessen megállapítani, hogy mi volt a helyzet, hanem azt is, hogy mi lesz.“⁸ Az adatok holt tömege tehát még nem statisztika. A statisztikusnak a fejlődést, az összefüggéseket kell kifejezni, el kell érni, hogy „a számok beszéljenek“. A számok ilyen megszólaltatásának a statisztikában igen egyszerű eszközei vannak: a csoportosítások, a sorok, a táblák, a tervteljesítési, a dinamikus, a megoszlási, stb. viszonyszámok, százalékszámok, indexek és nem utolsósorban csoportosító és kombinációs („elemző“) táblák. A statisztikai mondanivaló ez egyszerű eszközeinek helyes alkalmazása a legnehezebb és egyben a legszebb része a statisztikai munkának. A. A. Kaufman szerint: „A statisztikus képzettségére nem annyira az összesítés mecha-

⁶ A. A. Kaufman: A statisztika elmélete és módszerei, V. (posthumus kiadás, 498. old., oroszul és Druzsinyin: A statisztika elmélete, III. kiadás, Tudományos Könyvkiadó N. IV., Budapest, 1950, 21. old.

⁷ Sz. Sz. Osztroumov: Bírósági statisztika, Moszkva, 1949, 39. old., oroszul.

⁸ A. N. Krilov akadémikus: Emlékiratam, 1945, 222. old., oroszul.

nikus módszereinek ismerete jellemző, hanem inkább az, hogy olyan helyes felépítésű és célszerű táblákat, táblacsoportokat tud szerkeszteni, amelyek egyrészt megfelelnek az adott anyag jellegének, másrészt a megismerendő feladat szempontjából épp a lényegét tartalmazzák.⁹

Ugyanerre hívja fel figyelmünket Lenin: „Az egész kérdés lényege az, hogy hogyan dolgozzuk fel az adatokat, hogy azok el ne vesszenek, hogy az adatok alapján e nagyon bonyolult és változatos folyamatok minden oldalát tanulmányozni lehessen.

Hogy eleget tegyünk ezeknek a feltételeknek az adatok feldolgozásánál, a legegyszerűbb és legrészletesebben összeállított csoportosító és kombinációs táblázatokat kell készíteni... Sokoldalú és a legegyszerűbben összeállított csoportosító és kombinációs táblák nélkül a... legrészletesebb adatok szinte semmit sem érnek.¹⁰ — „Az összes statisztikai adatokat sokkal szigorúbban, azaz figyelmesebben és gondosabban kell rendszerezni, mindig törekedni kell az adatok összehasonlítására, mindig idézni kell a múlt évre (hónapra, stb.) vonatkozó adatokat, össze kell gyűjteni az anyagot az elemzéshez a sikertelenség okainak feltárására, az egyes eredményesen dolgozó vagy az elmaradt vállalatokat megelőző vállalatok, stb. kimutatása céljából.¹¹

Ha nem is a csoportosító, kombinációs táblákra, de a jól szerkesztett, a lényegét érintő viszonyszámokra, általában a mondanivaló helyes statisztikai kifejezésére példák a Szovjetunió Minisztertanácsa mellett működő Központi Statisztikai Hivatal szokásos negyedévi jelentései a népgazdasági terv teljesítésének eredményeiről. Ezek a jelentések a Párt, a kormány, a dolgozók milliói munkájának és erőfeszítéseinek eredményeit valóban „teljességükben, összefüggésükben, fejlődésükben“ szemléltetik. A kimutatások, a számok valóban „beszélnek“: elmondják az iparban, a mezőgazdaságban, a közlekedésben, a kereskedelemben, stb. elért eredményeket, a dolgozók létszámának, életszínvonalának, kulturális és szociális színvonalának emelkedését; rövid, áttekinthető formában, mégis átfogó módon számolnak be a tervek teljesítésének (vagy nem teljesítésének) mértékéről, az elért ragyogó eredményeken belül a hiányosságokról, a lemaradásokról, az összefüggésekről, és ami a legfontosabb: — szembeállítva az eredményeket az előző év (vagy negyedév) adataival —, a fejlődés viharos üteméről. A szovjet példa alapján állítja össze a tervjelentést negyedévenként a magyar Központi Statisztikai Hivatal is.

4.

A statisztikai munka jelenlegi szervezeti formája mellett csak a Párt és a kormány felső vezetői, általában a legfelsőbb vezető szervek rendelkeznek statisztikával, ebben az imént ismertetett értelemben véve a „statisztika“ kifejezést. Abban az értelemben ugyanis, hogy a statisztika legfontosabb része, ami nélkül az adatok holt tömege nem tekinthető statisztikának, a statisztikai elemzés: az áttekinthető, a fejlődés ütemét, a legfontosabb összefüggéseket tartalmazó, teljes, átfogó képet adó és mégis

⁹ A. A. Kaufman: A statisztika elmélete és módszerei, V. (posthumus) kiadás, 499. old., oroszul.

¹⁰ Lenin Művei, XVII. kötet, 184. old., oroszul és Szovjet statisztikusok a szocialista statisztikáról, Statisztikai Kiadó Vállalat, Budapest, 1950, 137. old.

¹¹ Lenin Művei, XXIX. kötet, 3. kiadás, 461. old., oroszul és Statisztikai Szemle, 1950, 6-7. sz., 325. old.

lehetőleg nem nagy terjedelmű összesítés, amely kimutatja az elért eredményeket, ugyanakkor feltárja a lemaradásokat, a hibákat, — tájékoztatást ad, operatív intézkedések megtételére nyújt módot. A Központi Statisztikai Hivatal helyesen jár el, amennyiben arra törekszik, hogy a Párt és az állam vezetőit ilyen értelemben vett statisztikai kimutatások révén a fejlődés menetéről folyamatosan tájékoztassa. Azonban alapvetően helytelen, hogy a statisztikai összesítő és kiértékelői munka túlnyomóan a Statisztikai Hivatalban folyik és nem mindenütt, nem az operatív munka minden vezető helyén. Az adatok általában minden területről az egyes gazdasági egységektől közvetlenül futnak be a Központi Statisztikai Hivatalhoz. A helyi vezetők, vagy vezető szervek (járásai, megyei tanácsok; ipari vagy kereskedelmi központok, stb.) nem kapják meg folyamatosan a saját területükre vonatkozó adatokat. Ennek következtében:

a) A statisztika a legfelsőbb szervek monopóliuma: nemcsak hogy nem visszük be a statisztikát a tömegek közé, de általában még a közép- és alsó helyeken álló vezetők sem használhatják a statisztikát, mint az igazgatás, a vezetés eszközt saját munkájuk eredményeinek megismerésére, operatív intézkedések alátámasztására, a mutatkozó hibák kijavítására.

b) Általánossá vált így az üzemekben, a vállalatoknál, a helyi területi vezetőknél és statisztikusoknál az a szemlélet, hogy a statisztikai feladat azonos az adatszolgáltatási feladattal; — hogy statisztika az, amit felsőbb szerveknek adni kell és hogy a statisztika akkor jó, ha a felsőbb szervek (például a Statisztikai Hivatal) megvannak vele elégedve. Az alsóbb szervek csak szenvedő részesei a statisztikának. A kérdőívek küldése vagy begyűjtése, vagy kitöltése feladatuk ugyan, de a statisztikából közvetlen hasznuk nincs. A statisztikát tehernek érzik. Ez a körülmény hozzájárul a statisztikai fegyelem lazaságához. A statisztikai feladatokat ilyen körülmények között általában kevés meggyőződéssel és lelkesedés nélkül végzik: a kérdőíveket gyakran egyáltalán nem, vagy késve és hibásan, gondatlanul töltik ki.

c) Gombamódra teremnek sok helyen még mindig a párhuzamos, szakszerűtlen, kontárstatisztikák. Ezek ellen a harc hosszú idő óta erélyesen folyik és a döntő területeken nem is eredmény nélkül. Kétségtelen, hogy a vadstatisztikák megjelenésének több oka is van: egyrészt a helyes alapelvek nemismerete, és ezért szakszerűtlen és hozzá nem értő módon fognak hozzá sokan a statisztikai feladatok megoldásához. Másrészt szerepet játszik, nem is ritkán, a káderek helytelen politikai magatartása, amennyiben bürokrata, öntelt módon, a tömegeket és az alsóbb helyen álló vezetőket lebecsülve, „elrendelik“ a legrészletesebb, felesleges, értelmetlen jelentések összeállítását — éppen csak hatalmukkal élve (vagy visszaélve) és a hatalmukat éreztetve. (Jelentést kérve például minden egyes ténen naponkénti fejéseredményeiről, az eperfákról, egérlukokról, stb.). Kétségtelen azonban, hogy az ilyen szakszerűtlen, törvénytelen kontárstatisztikák részben azzal függnek össze, hogy az alsó- és középhelyen álló vezetőknek és vezető szerveknek nem áll használható és megfelelő statisztika rendelkezésére és igyekeznek valamilyen módon ehhez hozzájutni, igyekeznek a hiányt pótolni.

d) A gazdasági, szociális, kulturális és egyéb államigazgatási munkát ellátó szervek mind gyakrabban és jogosan sürgetik a Statisztikai Hivatalt, hogy az adatgyűjtések és feldolgozások terjedelmét és részletességét

mutatások összeállítás, grafikonok szerkesztése nem valami nehéz, különösebb, nehezen megszerezhető szaktudást, igen hosszú előtanulmányokat megkövetelő feladat. Ha időbe és fáradságba is kerül, el kell érniük és elfogjuk érni, hogy a részterületeken dolgozó statisztikusok valóban jól olvasható, áttekinthető statisztikákat állítsanak össze. Ezzel azonban még nem oldottunk meg mindent. Azzal, hogy például a vállalati statisztikusok áttekinthető, összefoglaló táblázatokat készítenek, amelyek valóban tükrözik a vállalat életét, amelyek a fejlődést, az összefüggést mutatják, feltárva az elért eredményeken belül a hibákat és a lemaradásokat is, — ezzel még nem jutottunk előre. A cél az, hogy a vállalatok vezetői az áttekinthető, a jól olvasható statisztikákat valóban át is tekintsék, valóban el is olvassák, megértsék és munkájukban irányítóként felhasználják. Erre vonatkoznak Molotov elvtársnak a SzK(b)P XVIII. kongresszusán elmondott, nálunk is időszerű figyelmeztetései: „Akadnak olyan gazdasági vezetők, akik méltóságukon alulinak tekintik a mérlegekbe való bepillantást, a beszámolóok tanulmányozását, a számvitellel való törődést. Ezzel a közönyösséggel és gazdasági analfabétizmussal, mint államellenes és antibolsevista magatartással erélyesen harcolni kell”.¹² Azt elérni, hogy a helyi, megyei, vállalati, stb. vezetők valóban használják és használni tudják a statisztikát, tehát még külön feladat. Világosan kell látnunk azonban, hogy a jelenlegi rendszer nemcsak, hogy nem alkalmas arra, hogy a helyi vezetőket a statisztika használatára szoktassa és kényszerítse, hogy velük a statisztikát megismertesse, megszerettesse, hanem éppen ellenkező irányba hat. Ezért kell változtatni rajta.

Népköztársaságunk Minisztertanácsának legutóbbi határozata a takarékosaságról különösen időszerűvé teszi ezt. A határozat kimondja, hogy az alap-, segéd- és fűtőanyagokkal, a munkaerőfelhasználással, a dologi kiadásokkal, a túlméretezett beruházásokkal való pazarlás megszüntetése „újabb hatalmas tartalékok mozgósítását teszi lehetővé népgazdaságunk gyorsabbütemű fejlesztése érdekében”.

A Párt és a kormány e határozatának végrehajtásánál a tömegek forradalmi kezdeményezését, éberségét a pazarlókkal szemben a vezetők fokozott felelősségét párosítani kell a pontos, részletekbe menő számvitellel, az anyag, a munkaerő felhasználásának statisztikájával. A statisztika decentralizálása lehetővé teszi, hogy a felelős vezetők népgazdaságunk bármelyik alsó, közép vagy felső területének parancsnoki posztján éljenek ezzel a fegyverrel. Nem általános szólamok, üres bizonygatások, hanem konkrét tények, számok és mérlegek alapján ellenőrizhetik, hogy milyen mértékben valósult meg területükön a lenini figyelmeztetés: „Tartsd számon pontosan és lelkiismeretesen a pénzt, gazdálkodj takarékosan, ne henyélj, ne lopj, tarts szigorú fegyelmet a munkában... most a burzsoázia megdöntése után, a jelen pillanat aktuális és fő jelszavaivá válnak”.¹³

¹² A SzK(b)P XVIII. kongresszusának gyorsírási jegyzőkönyve, 303—304. old., oroszul.

¹³ Lenin: Válogatott művek, Szikra, Budapest, 1949, 365. old.